

Причини занепаду і перспективи реконструкції палацового комплексу Грохольських-Терещенків у селищі Червоне, Житомирської області

Софія Вінічук, студентка¹ (ORCID:0009-0006-3001-4587)

Надія Шебек, доктор архітектури, професор, завідувач кафедри містобудування¹ (ORCID:0000-0001-6038-3945)

¹ Київський національний університет будівництва і архітектури, 03037, м. Київ, проспект Повітряних Сил, 31, Україна

АНОТАЦІЯ

Досліджено історичні відомості про палац Грохольських-Терещенків, прилеглий Червонський парк та містобудівну документацію по території селища Червоне Житомирської області, запропоновано засоби вирішення проблем.

Ключові слова: палацовий комплекс, реконструкція, парк-пам'ятка, історико-культурна спадщина

1. ВСТУП

Нинішня ситуація зі збереженням історико-культурної спадщини в Україні докорінно відрізняється від міжнародної практики. Руйнівне ставлення до спадщини, з роками лише поглиблюючись, хоча ця проблема має глибокі історичні та сучасні корені. Революції, війни, зміна політичних режимів, недбале ставлення до культурної спадщини, відсутність фінансування на утримання та реставрацію, брак кваліфікованих фахівців та законодавчі проблеми – все це призводить до руйнування багатьох історичних пам'яток.

Українські палацово-паркові комплекси є невід'ємною частиною культурної спадщини держави, які відображає місцевий колорит, архітектурні традиції та естетику епох. Зокрема палац Грохольських-Терещенків, унікальний об'єкт, зразок неоготики, має значну цінність, оскільки є свідченням тісного культурного зв'язку України з Європою та зберігає пам'ять про інтелігенцію, яка формувала освічене українське суспільство 18 століття.

Важливість збереження архітектурно-містобудівної спадщини прямо пов'язана із принципами сталого розвитку, тому що у світі тотальної глобалізації набувають нового значення національна самобутність та ідентичність. Час є швидкоплинним, тому своєчасне усвідомлення минулого як джерела ідентичності сприятиме створенню своєрідного національного щиту нашої держави.

2. МЕТА РОБОТИ

Метою роботи є аналіз першоджерел, порівняння із теперішнім станом території навколо палацу Грохольських-Терещенків та дослідження прийомів, які були б доречні при проведенні реконструкції як самого палацу, так і червонського парку-пам'ятки.

3. ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

Селище Червоне вперше згадується в Акті Любельського трибуналу у 1624 році. Заснував селище польський магнат литовсько-українського роду Януш Тишкевич (1590-1649), тодішній власник Бердичіва та навколишніх земель. З другої половини XVIII ст. було викуплено польським графом Грохольським. Активному розвитку у XIX ст. завдячує родині Терещенків, зокрема за зведення цукрового заводу та розвинену інфраструктуру. Також Терещенками був

викуплений перший на Житомирщині цукровий завод у сусідньому місті Андрушівці.

Палац (1861 р.) за більш ніж 160-річну історію набував чимало форм та призначень. Спроектований невідомим архітектором на замовлення Адольфа Грохольського, як резиденція, симетричний триповерховий маєток мав у плані витягнутий чотирикутник з восьмибічною вежею на головному фасаді та двома чотирибічними вежами, прилягаючими до бічних фасадів (рис. 1) [3]. Неподалік споруджені господарчі будівлі та конюшня.

Рисунок 1. Фото палацу, зроблене до 1914 року [1]

Невдовзі після смерті графа, Червоне було продано дружиною Вандою з Радзивіллів Грохольською меценатам та цукрозаводчикам Терещенкам, звідки починається нова історія селища. Будується цукровий та спиртовий заводи, споруда для працівників, лікарня на 30 ліжок, церква, школа, цегельня. Молодший син, Федір Терещенко, студент київської політехніки, у 1909 організував власні авіаційні майстерні з аеродромом, де були реалізовані перші прототипи. На підприємстві працювали принаймні 25 працівники.

Палац оточував великий парк, загальною площею у 58 га, з двома озерами, альтанкою та прилеглими фруктовими садами. Наразі більша частина парку окреслена як Червоненський парк – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення [2]. У парку є алеї лип та каштанів, чий вік сягає від 120 до 220 років.

Всередині палац мав витончений інтер'єр, де особливої уваги заслуговує вестибюль із мармуровими сходами та велика зала з кришталевими венеційськими люстрами (рис. 2). Після пожежі 1928 року будівля була доволі сильно ушкоджена та інтер'єри були назавжди втрачені.

Рисунок 2. Стрілчасті вікна та двері у палаці, 2012 р. [5]

У часи СРСР тут було розміщено професійно-технічне училище, а після здобуття Україною незалежності палац був переданий жіночому монастирю Святого Різдва Христового УПЦ МП. За останнім даними в серпні 2023 палац повернуто у державну власність [4].

На момент 2024 року палац і парк у занедбаному стані та поступово руйнується. Силами небайдужих волонтерів проводяться екскурсії. На місці колишніх заводів Терещенків функціонує ВАТ «Червонський цукровик».

Виходячи з даних Державного реєстру нерухомих пам'яток України жодна будівля чи споруда не занесені у реєстр нерухокої спадщини, відповідно ніякому захисту не підлягають [7] (рис. 3).

Рисунок 3. Стан палацу на 27 травня 2021 р. [6]

4. ПРОПОЗИЦІЇ З ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

З метою збереження культурної спадщини, розвитку туризму та створення сучасного культурного простору, що сприятиме розвитку територіальної громади, пропонується наступний комплекс заходів щодо реконструкції палацу та прилеглої території парку:

4.1. Створення історико-культурного просвітницького простору.

Проведення детальних досліджень архівів та розробка проекту реставрації з метою відновлення автентичного вигляду будівлі. Розробити програму культурних та освітніх заходів для популяризації забутої історії серед молоді. Пристосувати будівлю до відповідних умов інклюзивності та провести облаштування сучасних інженерних систем для підтримання належного стану.

4.2. Відновлення первісного ландшафту парку, що межував із садами.

Організація рекреаційної привабливої зони біля озера із збереженням флори.

4.3. Реконструкція технічних споруди.

Створення громадських просторів у колишніх спорудах, із влаштуванням комерції: кав'ярень, магазинів, майстерень тощо.

4.4. Оновлення транспортної інфраструктури. Це значно підвищить попит для відвідування цього палацового комплексу та покращить якість життя місцевих.

4.5. Включення будівель до реєстру нерухомих пам'яток місцевого значення має забезпечити належний захист від вандалів та зобов'язати владу утримувати палац на балансі громади.

Кожна із пропозицій тягне за собою ряд позитивних змін, як для місцевої громади, так і для регіону в цілому – розвиток туризму різного спрямування, збільшення фінансування неформальної освіти, покращення інфраструктури, створення нових робочих місць, збереження культурного коду.

5. ВИСНОВКИ

Можна зробити висновок, що палацовий комплекс Грохольських-Терещенків у селищі Червоне є недооціненою перлиною Житомирської області і терміново потребує відновлення. Для вирішення проблеми необхідний комплексний підхід, що включає в себе коректну державну політику, громадську активність та міжнародне спонсорство, тому що під час війни важливість збереження пам'яток історії набуває нових значень, а фінансування відсутнє.

Список літератури

- [1] Червоне. Сайт «Архітектурні та природні пам'ятки України». URL: <https://web.archive.org/web/20150708011142/http://ukraine.kingdom.kiev.ua/region/05/cherwone.php> (дата звернення: 20.09.2024).
- [2] Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Червонський» — об'єкт історичної культурної та архітектурної спадщини / Ф. Ф. Марков // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. — 2012. — № 2(1). — С. 246–253.
- [3] Червоне. Сайт «Замки та храми України» URL: <https://castles.com.ua/cherwone.html> (дата звернення: 20.09.2024).
- [4] Марія Кабацій. Суд повернув державі палац Терещенків на Житомирщині, що належав УПЦ МП // Інтернет-видання «Українська правда». URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/08/31/256246/> (дата звернення 21.09.2024).
- [5] Червоне. Сайт «Мандруємо Україною» URL: <https://ukrmandry.com.ua/zhytomyrska-oblast/cherwone/cherwone/> (дата звернення 20.09.2024)
- [6] Оксана Ковальчук. На Житомирщині намагаються повернути замок Грохольських-Терещенків у власність громади. // Інтернет-видання «Суспільне. Житомир». URL: <https://suspilne.media/zhytomyr/134199-na-zitomirsinini-namagautsa-povernuti-zamok-groholskih-teresenkiv-u-vlasnist-gromadi/> (дата звернення 20.09.2024)
- [7] Державний реєстр нерухомих пам'яток України. Міністерство культури та стратегічних комунікацій України. URL: <https://mcip.gov.ua/kulturna-spadshchyna/derzhavnyu-reiestr-nerukhomykh-pam-iatok-ukrainy/> (дата звернення 20.09.2024)